

Gustave Guillaume in Romanian: Translation Problems

Gustave Guillaume en roumain: quelques problèmes de traduction

Gustave Guillaume în limba română: probleme de traducere

Romana TIMOC-BARDY

Aix Marseille Université – France

Département de Roumain, CAER EA 854

E-mail: romana_bardy@yahoo.fr

Abstract

Fifty years after Gustave Guillaume's death (1960), the translation into Romanian of his works is still entirely justified. He created the method of linguistic analysis called psychomechanics of language, the application of which to several languages obtained pertinent results. After a short presentation of the main basic principles of psychomechanics, this contribution examines the difficulties encountered in translating certain specific terms.

Résumé

Plus de cinquante ans après la mort de Gustave Guillaume (1960), créateur de la méthode d'analyse linguistique appelée psychomécanique du langage, la traduction en roumain de ses ouvrages se justifie encore pleinement. Les résultats obtenus par l'application à de nombreuses langues ont prouvé la pertinence de cette méthode. Après un bref passage en revue des principes de base de la psychomécanique, l'article examine et discute les difficultés de traduction en roumain de plusieurs termes originaux, spécifiques de cette discipline.

Rezumat

La mai bine de cincizeci de ani de la moartea lui Gustave Guillaume (1960), creator al metodei de analiză lingvistică numită psihomecanică a limbajului, traducerea în limba română a lucrărilor sale se justifică încă pe deplin. Rezultatele obținute prin aplicarea la numeroase limbi au dovedit pertinenta metodei. După o succintă trecere în revistă a principiilor de bază ale psihomecanicii, articolul examinează și discută dificultățile de traducere în română a mai multor termeni originali, specifici acestei discipline.

Keywords: *Gustave Guillaume, Psychomechanics, Operative time, Prehension, Comparative linguistics of the Romance languages.*

Mots-clés: *Gustave Guillaume, psychomécanique, temps opératif, saisie, systématique comparée des langues romanes.*

Cuvinte cheie: *Gustave Guillaume, psihomecanică, timp operativ, interceptare, sistematica comparată a limbilor romanice.*

Lingvistica guillaumiană (psihosistematica sau psihomecanica limbajului)

Se cuvin spus, pentru început, câteva cuvinte despre acest mare lingvist al secolului al XX-lea, pe care îl considerăm esențial pentru evoluția studiului limbii, cel puțin atât de important ca celebrul Ferdinand de Saussure, cunoscut ca întemeietor al structuralismului.

Această metodă de analiză a limbii și a limbajului, nouă în epocă, și pe care o profesăm, pe care Gustave Guillaume (1883-1960), creatorul ei, în căutarea unui termen potrivit, a numit-o la început lingvistică de poziție, apoi psihomecanică sau psihosistematică a limbajului (a nu se confunda cu psiholingvistica !) [1] are ca scop cercetarea, identificarea mai bine zis, a operațiunilor

de gândire care creează sistemele din care se compune limba. Unul din elementele esențiale ale caracterului novator al acestei analize este tocmai luarea în considerare, ca să ne exprimăm așa, a părții nevăzute, dar nu mai puțin reale, adică a părții din *amonte* a limbii, anterioară actualizărilor discursive [2].

Ca să prezentăm aici sintetic această disciplină, simplificând totodată, enumerăm principalele postulate și deducții logice care stau la baza psihomecanicii, în același timp teorie și metodă.

– În mintea noastră, limba, ca sistem de relații stabile, preexistă în mod evident întrebuițării ei de către locutori. Tocmai grație caracterului ei stabil și sistematic, indivizi diferiți pot să comunice și deci să fie părtași ai aceleiași limbi [3].

– Actul de limbaj este operațiunea care, făcând trecerea de la limbă la discurs, leagă cele două componente, cea nevăzută de cea văzută, ale unei limbi. Opoziția limbă / discurs exista și la Saussure, dar Guillaume introduce în analiza lui un postulat – și în acesta constă principala lui inovație revoluționară – anume factorul timp, pe care îl și numește **timp operativ** [4]. Așa cum avem nevoie de timp ca să ne putem deplasa în spațiu, tot așa avem nevoie de timp ca să gândim și, deci, ca să vorbim.

– Orice fapt de limbă are un caracter dinamic. Opozițiile binare cu caracter static din lingvistica structurală – de exemplu, masculin / feminin, conjunctiv / indicativ, singular / plural etc. – nu mai sunt la Guillaume opoziții, ci succesiuni de poziții. Ele rezultă în mod logic din caracterul linear al limbajului. De aici decurge și obligația lingvistului: aceea de a descoperi care este ordinea în succesiunea operațiunilor mintale creatoare ale faptului de limbă studiat, în timpul operativ suport. Deci, ca să ne referim la exemplele citate, ne putem întreba care este primul, într-o limbă dată, în timpul operativ, timp neconștient: femininul sau masculinul, indicativul sau conjunctivul, pluralul sau singularul?

– Gândirea umană, în activitatea sa lingvistică, efectuează din când în când interceptări, care nu sunt conștiente, ale propriei sale activități, dar al căror rezultat devine conștient, pentru că el se înscrie în semnul lingvistic: de exemplu, forma de feminin, opusă formei de masculin, în limbile care posedă genul substantival, sau forma pluralului, opusă singularului sau modurile verbului etc. Aceste interceptări, numite de Guillaume (în franceză) **saisies**, sunt prețioase pentru lingvist, ele constituind indicația de bază, punctul de plecare al oricărei analize. În această optică, forma sau semnificantul lingvistic nu este indiferent, Guillaume postulând o relativă motivare a semnelor lingvistice, adică o relație de congruență, de relativă potrivire, între structura semiologică și structura psihică, adică mintală, a unei limbi [5].

– Limba, loc al reprezentărilor mintale, condiționează discursul. Pluralitatea sau, am putea spune uneori, multitudinea valorilor discursive ale aceluiasi element lingvistic decurg dintr-o unică reprezentare mintală. De pildă, putem să ne gândim la valorile imperfectului (valoare durativă, valoare iterativă etc.). Prin urmare, nu vom vorbi în această optică despre o valoare discursivă de bază a unui fapt (element) de limbă, cum se mai vorbește încă uneori în gramatică, sau de o valoare prototipică, a unui mod verbal, spre exemplu, sau a unui timp (imperfectul) din care ar rezulta celelalte valori (sau efecte de sens), ci de o reprezentare mintală unică, virtuală, permanentă, la nivelul potențial al limbii, care este condiția obligatorie a efectelor de sens și pe care lingvistul trebuie să o descopere prin analiza lui [6]. Această reprezentare unică face posibilă, condiționează, toate realizările discursive concrete ale faptului studiat, ea putându-se actualiza diferit la nivelul discursului, datorită faptului că dinamismul ei poate fi interceptat în puncte diferite. Atât timp cât lingvistul nu reușește să « urce » de la realitatea observabilă la reprezentarea mintală sursă, adică să o deducă pe aceasta din urmă plecând de la datele observabile, atât timp faptul de limbă care este obiect al studiului va rămâne neexplicat.

– Mecanismele limbii, care ni se succed în minte fără știrea noastră, ele corespunzând reprezentărilor cognitive elementare – se vorbește aici de *mecanică intuïțională* –, sunt simple și repetitive, dar repetarea, îmbinarea lor, creează în aparență, și nu numai, o mare complexitate.

După metoda lui Guillaume, s-a studiat mult structura limbii franceze. În primul rând a făcut-o el însuși, apoi elevii lui, și apoi elevii acestora, de mai multe generații. S-au efectuat numeroase aplicații la limbile spaniolă și engleză, apoi s-a aplicat la portugheză, la latină, la italiană, la germană, la rusă, iar cu ocazia unor cercetări doctorale, și la limbi mai îndepărtate structural, cum este coreana sau limba inuit (limba eschimoșilor). Prin această scurtă enumerare exemplificatoare, nu am epuizat, desigur, lista acestor limbi. S-a lucrat și pe limba română, dar mai mult punctual (îndeosebi pe aspecte legate de verb), în cadrul unor lucrări care abordează faptele de limbă cel mai adesea eclectic, deci și prin alte metode. Personal am încercat o aplicare sistematică la limba română în teza mea de doctorat [7], la sistemul nominal și la cel verbal, aplicare care, cred eu, a pus în lumină câteva aspecte structurale profunde, și a arătat, așa cum s-a întâmplat și cu rezultatele obținute în studiul altor limbi, relevanța metodei.

Necunoscătorii, sau cei prea puțin familiarizați cu psihomecanica, ar putea pe drept cuvânt să-și pună întrebarea următoare: după mai bine de cincizeci de ani de la încetarea activității inițiatorului ei, această metodă, date fiind progresele de netăgăduit pe care le-au înregistrat și alte metode în zilele noastre – pragmatica, de pildă –, și mai ales în cadrul unei discipline cu evoluție atât de rapidă precum lingvistica, mai este ea și acum tot atât de novatoare și pertinentă ca în vremea autorului ei? Traducerea în română mai este ea chiar atât de necesară sau binevenită? După cum arată pe bună dreptate Jean-Claude Chevalier în recenzia lui la traducerea în italiană a volumului *Temps et Verbe* [8], progresele înregistrate de lingvistica posterioară activității lui Guillaume privesc mai ales partea în *aval* a limbii, adică actualizarea acesteia în discurs, care, e drept, a ajuns în zilele noastre să fie descrisă din ce în ce mai fin, mai precis, mai nuanțat. Direcțiile noi de cercetare nu au mers nici ele spre cercetarea amontelui. Prin urmare reproșul pe care Guillaume îl făcea acum aproape un secol gramaticii tradiționale din vremea sa este în mare măsură și azi aplicabil majorității școlilor de lingvistică, acestea ocupându-se nu de partea nevăzută, ci preponderent de cea aparentă, manifestă a limbii. Este adevărat că cercetarea părții nevăzute necesită o metodă specifică de analiză, și pe aceasta, într-o genială clarviziune, a început să o inițieze acest mare lingvist francez, Gustave Guillaume.

Traducerea lui Guillaume în alte limbi – și în limba română

Lingviștii străini care au aplicat sau aplică metoda psihomecanică sunt în general buni cunoscători ai limbii franceze, și deci îl citesc pe Guillaume în original. Dar noile generații europene fiind azi majoritar axate clar pe limba engleză, putem considera că traducerea în diferite limbi a studiilor lui a devenit o necesitate. Primele traduceri în alte limbi (engleză, serbo-croată, rusă, germană, italiană și coreană) au fost acelea ale *Principiilor de lingvistică teoretică (Principes de linguistique théorique)*, volum care este de fapt o culegere de texte extrase din diferite scrieri ale lingvistului, și a căror selectare s-a făcut de către câțiva elevi ai săi și a fost publicată în 1973, deci după moartea lui Guillaume, având menirea să facă cunoscute conceptele de bază ale metodei, pentru ca aceasta să poată fi pusă în aplicare.

După cum spunea cu deplină dreptate Constantin Noica, în cartea lui despre rostirea românească, orice se poate traduce, cărți întregi se pot transpune dintr-o limbă într-alta, dar, din când în când, nu se poate traduce ușor câte un cuvânt, el fiind o emanație specifică, uneori unică, a unei limbi. Abordând studiul limbii altfel decât au făcut-o cei de dinaintea lui, Gustave Guillaume a simțit nevoia de a crea o terminologie specifică, considerată de unii ca având un caracter opac, ermetic, greu de înțeles. În realitate, nu este vorba atât de noutatea cuvintelor folosite ci, în mult mai mare măsură, de folosirea unor termeni cunoscuți pentru exprimarea unor concepte noi, neobișnuite până la el în privirea comună sau savantă asupra limbajului.

Majoritatea termenilor se poate transpune ușor. De exemplu, *temps opératif* / *timp operativ*, *morphogénèse* / *morfogeneză*, *idéogénèse* / *ideogeneză*, *chronogénèse* / *cronogeneză*, *chronothèse* / *cronoteză*, *immanence* / *imaneță*, *transcendance* / *transcendență*, *tenseur binaire radical* / *tensor binar radical*, *réurrence* / *recurență*, *pluriel interne* / *plural intern*, *pluriel externe* / *plural extern*, *incidence* / *incidență*, *image-temps* / *image-timp* și multe altele nu ne pun mari probleme de traducere. Acești termeni necesită doar să fie explicați. Se observă, de altfel, că ei sunt neologici,

deja intrați în română ca atare (ex. *transcendență, incidență* etc.), sau numai cu o parte a lor, întregul lăsându-se ușor identificat pentru că modelul de compunere există deja (*morfogeneză, ideogeneză, cronoteză* etc.).

Există în schimb alți termeni care nu par să poată beneficia de o traducere usoară, și la unii dintre aceștia mă voi opri. Nu e vorba numai de traducerea în limba română, dar, adesea, și de cea în alte limbi, aceste cuvinte fiind specific franceze, cel mai adesea din limba comună. De la caz la caz, fie că ele nu au un corespondent exact în română (și nici în alte limbi), fie că, atunci când un astfel de corespondent ar exista din punct de vedere strict semantic, el nu poate da satisfacție deplină traducătorului din alte motive, de ordin stilistic de exemplu, după cum vom vedea. Și aceasta pentru că este vorba aici de crearea unui limbaj de specialitate, într-o anumită măsură nou în română, de introducerea lui în limbă, și nu orice cuvânt posedă vocația de a deveni și termen tehnic. Iar simțul limbii își spune cuvântul. Traducătorul român al lui Guillaume se găsește astfel într-o situație asemănătoare cu aceea în care se aflau traducătorii în română de acum două secole, care erau nevoiți să introducă în limbă cuvinte noi, moderne, din alte limbi europene, și să utilizeze orice mijloc care le era la îndemână : traducere (când era posibilă), calc, parafrizare, glosare, împrumut (cu adaptare morfologică uneori) etc. După cum se arată într-o altă contribuție din acest număr al revistei, glosarea și parafrizarea constituiau adesea în acea vreme o primă fază a intrării cuvintelor străine în limba noastră.

Primul termen problematic este cel care a suscitat dificultăți și la traducerea în alte limbi, și anume substantivul *visée*. Guillaume îl utilizează cu un sens teoretic precis și în același timp foarte general, acela al ansamblului operațiunilor de gândire care stau la baza realizării oricărui fapt de limbă, « une opération de pensée réalisatrice » cum spune el, și care, deci, precedă efectul sau rezultatul construit. După cum am arătat, metoda guillaumiană constă tocmai în această căutare a procesului dinamic de gândire, a cărui efectuare prealabilă duce la rezultatul observabil. Orice operațiune de gândire implică această *visée*, dinamism mintal orientat, în general neconștient, un fel de operator de construire lingvistică, și una sau mai multe *saisies*, care sunt momente sau acțiuni de interceptare, pe care gândirea noastră le practică asupra propriei sale activități lingvistice în curs de efectuare. Numai rezultatul acestor *saisies* este observabil, pentru că el se înscrie în semnul lingvistic, în structura morfologică a limbii. Termenul *visée* poate apărea și cu sensul de « intenționalitate constructivă » [9]. Particularizat, atunci când este însoțit de un adjectiv, apare în cuplul dicotomic *visée de puissance / visée d'effet*, noțiuni de bază, sau în termenii *visée de discours* și *visée phrastique*. Luarea în considerare a deosebirii dintre primele două *visées* (*de puissance* și *d'effet*) are o importanță maximă: ea domină, pentru Guillaume, întreaga știință a limbajului. Acestea se deosebesc prin însăși natura operațiunilor de gândire la care recurg pentru a se realiza, ca și prin direcția în care acționează : *la visée de puissance* este orientată spre crearea limbii și are ca rezultat planul stabil, permanent, potențial, al acesteia ; iar *la visée d'effet*, dinamism de intenție îndreptat spre acțiunea pragmatică asupra interlocutorului, spre producerea unui efect momentan, creează discursul, adică concretul efemer, prin care se actualizează de fiecare dată doar o mică parte a sistemului limbii.

Trebuie menționat aici că o bună parte din termenii lingvistici introduși de Guillaume au constituit obiect de studiu. *Visée* face parte din aceștia [10]. Concluziile lucrării la care ne referim (Vachon-L'Heureux, p. 352) indică că, de fapt, numai *visée phrastique* corespunde într-adevăr unei operațiuni realizatoare propriu-zise, întrucât ea este cea care, în actul de limbaj, actualizează semnificatele potențiale din limbă, producând fraza. *Visée de discours*, care aduce pe locutor la actul de limbaj și este prin urmare un element esențial al acestui act, nu îl construiește propriu-zis. De asemenea, *visée de discours* nu poate fi considerat sinonim al lui *visée d'effet*. Între acești termeni se face o foarte fină diferențiere: primul, referindu-se la scopul locutorului, discursul, este element al dicotomiei limbă / discurs, iar cel de al doilea, referindu-se mai mult la dimensiunea comunicativă a limbajului, se situează în dicotomia potențial / efectiv. Explicitarea acestor termeni este foarte necesară traducătorului.

Substantivul feminin **visée** provine din verbul **viser** care, în franceza comună modernă, are ca sens de bază acela de ‘a-și îndrepta cu atenție privirea (și, prin extensie, un obiect, o armă) către o țintă’, deci ‘a ochi, a ținti’, fiind echivalentul acestor verbe românești în ambele sensuri, ‘îndreptarea privirii sau a armei’. Astfel, pentru *a ochi*, avem sensul ‘a potrivi o armă la ochi pentru ca proiectilul să nimerească ținta ; a fixa linia de ochire a unei arme’, dar și ‘a urmări, a fixa cu privirea’ (*Dicționarul explicativ al limbii române* – de acum înainte DEX –, s.v.). Sensul propriu al substantivului **visée**, ‘acțiunea de îndreptare a privirii sau a unei arme’ corespunde deci destul de bine sensului cuvintelor *țintire*, *ochire*. Totuși, ezit să promovez unul din aceste cuvinte la statutul de termen științific. În sens mai abstract, verbul **viser** înseamnă ‘a avea în vedere un anumit rezultat, a-și fixa ceva ca obiectiv’, și, figurat, ‘a se referi sau a aplica ceva la cineva, la ceva’, sensuri cu care există și în română verbul corespunzător **a viza**, împrumutat din franceză (ex. : *Aceste măsuri vizează anumite categorii de populație* sau *Pe cine viza această aluzie ?*). Dar unele dicționare românești (DEX, de pildă) semnaleză, surprinzător, pe **a viza** chiar și cu sensul lui propriu din franceză, adică ‘a ochi, a ținti’, cu derivatele **vizare** și **vizor** (< fr. *visueur*). Din punctul de vedere al limbii române curente, folosirea lui **a ochi** sau **a ținti** pentru sensul propriu este, după părerea mea, net preferabilă folosirii verbului **a viza** care, oricum, este mai rară în acest caz. Tocmai de aceea cuvântul **vizare** ar putea fi considerat mai potrivit decât *ochire* sau *țintire*, ca termen tehnic pentru sensul cu care apare la Guillaume : **vizare** este un neologism și are un caracter mai puțin concret decât celelalte două. Mai avem, ca posibil candidat, și cuvântul *căutare*, care are sensul tehnic de « piesă metalică de formă prismatică, montată pe partea de sus a țevii unei guri de foc și care, împreună cu înălțătorul, formează dispozitivul de ochire al armei » (DEX, s.v.). Cuvintele înrudite *căutare*, și mai ales *căutătură* au păstrat sensul de « felul cum privește cineva, expresie a ochilor » legându-se de verbul *a căuta* cu sensul de « a se uita, a privi, a urmări cu ochii », din limba populară. Am putea traduce și mai simplu, folosind chiar cuvântul *privire*. O altă soluție posibilă, cel puțin teoretic, ar fi și păstrarea termenului **visée**, care nu se poate transpune ușor, în forma lui franceză, și în textul românesc. Este soluția adoptată cel mai adesea de traducătorul italian al studiului *Temps et Verbe*. Dar, în română, în acest caz, nu ar fi o soluție fericită, datorită formei cuvântului francez, care este feminin, cu finală vocalică, *visée*. Cum ar suna acesta când va trebui să-l folosim cu articol hotărât, dacă păstrăm genul feminin ? Această problemă nu s-a pus pentru limba italiană, unde articolul hotărât este un cuvânt independent și antepus.

Deocamdată, preferăm să nu luăm o hotărâre definitivă în privința traducerii termenului *visée*. Este bine și interesant să examinăm mai înainte soluțiile adoptate de traducătorii în alte limbi, pentru că echivalentele utilizate de aceștia ar putea pune într-o lumină nouă noțiunile cărora trebuie să le dăm o denumire românească. Autorii lucrării *Les mots de Gustave Guillaume. Vocabulaire technique de la psychomécanique du langage* au folosit pentru engleză un termen doar în aparență mai îndepărtat, în realitate foarte sugestiv : *projection*, al cărui prim sens, după dicționarul bilingv englez-francez *Harrap's* înseamnă ‘conception d’un projet’, adică ‘concepere a unui proiect’, sens care prezintă – ceea ce este un avantaj – dimensiunea dinamică, operativă, pe care o are și *visée*. Româna posedă aici cuplul *proiecție / proiectare*, corespunzător verbului *a proiecta*. După DEX (s.v.), acesta înseamnă ‘a face un proiect, a intenționa, a plănuși’, ‘a elabora un proiect’ (sens tehnic), dar și ‘a face o proiecție’, ‘a trimite pe o suprafață un fascicul de raze, de particule, o succesiune de imagini cinematografice’. Prin urmare, *proiecție* și *proiectare* au și ele avantajul de a reuni în sensul lor atât elementul operativ ‘proiect’ cât și pe cel vizual și în același timp dinamic ‘proiecție’, componenta operativ dinamică fiind mai puternică în *proiectare*, din cauza naturii gramaticale deverbale a acestui cuvânt.

Traducătorii în engleză ai *Principiilor de lingvistică teoretică* (sub titlul *Foundations for a Science of Language*) au oferit însă alte echivalente pentru *visée*. Pentru sensul cel mai general (atunci când *visée* este utilizat singur), ei au folosit *tendency*, cu nuanță mult mai puțin operativă decât *projection*. Pentru *visée de puissance* s-a folosit *potentializing tendency* sau *tendency to potentialize*, iar pentru *visée d’effet* apar atât *actualizing tendency* sau *tendency to actualize* cât și

projected actualization, acesta din urmă punând mai mult în evidență proprietățile realizatoare, operative pe care le are *la visée d'effet*.

Traducătorii în limba germană ai aceleiași lucrări s-au oprit [11] la termenii *Bestreben* (efort, aspirație către) pentru *visée*; *Bestreben nach Potentialität* pentru *visée de puissance*; și *Bestreben nach Actualisierung* pentru *visée d'effet*. Au preferat să redea *visée de discours* printr-un cuvânt care sugerează mai degrabă o stare decât o acțiune: *Redeabsicht*, compus din *Rede* (discurs), *Absicht* (intenție) – de la *Sicht* (vedere).

Termenul **saisie** vine de la verbul *saisir*, de origine veche germanică, intrat în latina târzie din Galia din limba francilor. Înseamnă ‘a apuca, a prinde în mână, a înhăța’. Româna modernă l-a împrumutat și adaptat ca *a sesiza*, dar numai cu sensuri figurate, în principal « a cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege » (*DEX, s.v.*). În psihomecanică el are însă sens concret, cu toate că se referă la mintea umană: acela de a-și capta, de a-și intercepta propria activitate. Traducătorul în engleză [12] a folosit aici *prehension* (în română *prehensiune*, deci ‘apucare’), iar cel italian *intercezione* (‘interceptare’). Nu este o soluție rea aceasta din urmă nici pentru limba română, cu atât mai mult cu cât Guillaume însuși a folosit și termenul francez *interception* (ca și *coupe* ‘tăiere, secționare’, de altfel), și sunt de părere că aceasta va putea fi soluția și pentru limba română. Nu este o soluție absolut perfectă, întrucât trebuie adăugată precizarea că *saisie* se referă uneori nu numai la acțiunea de interceptare, cum ar sugera *interceptare*, ci și la « obiectul » care s-a interceptat, sens pe care acest termen nu-l sugerează neapărat. El trebuie deci explicat de către traducător într-o notă [13]. Am avea și traducerea prin *capture*, care are același mic neajuns ca *interceptare*.

Dificultăți prezintă și termenul **puissanciel**, derivat de la *puissance* (‘putere, forță’) și sintagma **en puissance** – care este încă « în germene », dar e dotat cu puțință de dezvoltare –, utilizate cu sensul filozofic de virtualitate care urmează a se transforma în realitate, a se actualiza, și care caracterizează planul limbii, sistem mintal, premergător actualizării discursive. Cuvântul *puissanciel* este foarte rar în franceză, absent din dicționarele curente. S-ar părea că Guillaume l-a preluat din filozofie și l-a introdus în terminologia sa lingvistică, spre a-l diferenția de cuvântul și sensul *potentiel* (‘potențial’), care va rămâne folosit în principal pentru a denumi o virtualitate care s-ar putea eventual realiza. De exemplu, modalitatea potențială. În română, ca și în italiană sau engleză, nu dispunem aici de două cuvinte, ci doar de unul singur. Dacă pentru *en puissance* s-ar putea folosi uneori sintagmele « în germene » sau « în puțință », cu toate că ele nu fac parte din terminologia lingvistică, pentru adjectivul *puissanciel* suntem, cred, nevoiți să folosim singurul adjectiv de care dispunem, *potențial*, și să renunțăm astfel la deosebirea foarte subtilă între cele două sensuri, importantă în optica lui Guillaume.

Concluzii și perspective

Diferitele aspecte care au fost examinate rapid aici, au conturat, sperăm, cel puțin o parte din problematica cu care se confruntă un traducător al operei lui Gustave Guillaume, mai ales în ceea ce privește unele noțiuni de bază recurente. Și aceasta în măsura în care considerăm esențial ca publicul românesc să cunoască importanta operă a acestui lingvist de o mare profunzime și originalitate, din păcate prea puțin cunoscut la noi și mai ales prea puțin urmat în cercetările asupra limbii române. Am dori să fi contribuit și aici la cunoașterea operei sale.

Note

[1] Ea mai este numită și lingvistică genetică sau lingvistică operativă.

[2] În afară de *Principes de linguistique théorique* și *Temps et verbe*, la care ne referim aici pentru că au fost traduse în câteva limbi – nu și în română, după cunoștința noastră –, Gustave Guillaume a lăsat posterității o operă extrem de vastă, în cea mai mare parte nepublicată. Să amintim numai *Lecțiile de lingvistică (Leçons de linguistique)* pe care le-a predat la *École Pratique des Hautes Études* din Paris din 1938 până în 1960, rămase în manuscris, și din care s-au publicat postum până acum 20 de volume.

[3] « La langue, toute langue, est dans son ensemble un vaste système d'une rigoureuse cohérence, lequel se recompose de plusieurs systèmes reliés entre eux par des rapports de

dépendance systématique qui font de leur assemblage un tout » (*Principes de linguistique théorique*, p. 176). ‘Limba, orice limbă, este în ansamblul ei un vast sistem cu coerență riguroasă, alcătuit la rândul lui din mai multe sisteme legate între ele prin raporturi de dependență sistematică care fac din gruparea lor un tot’ (trad. noastră).

[4] « [...] une opération de pensée, si brève soit-elle, demande du temps pour s’accomplir et peut, conséquemment, être référée, aux fins d’analyse, aux instants successifs du temps qui en porte l’accomplissement et que nous nommerons le *temps opératif*. » (*Architectonique*, p. 16). ‘O operațiune de gândire, oricât de scurtă ar fi, are nevoie de timp pentru a se realiza și, în consecință, poate fi referită, în scopul analizei, la momentele succesive ale timpului care îi asigură realizarea și pe care îl vom numi *timp operativ*.’ (trad. noastră).

[5] « Un principe auquel toutes les langues défèrent dans leur construction est celui de la congruence – ou si l’on veut, plus simplement, de la convenance – du signifiant et du signifié. Le signifiant est un fait de parole, le signifié un fait de pensée, et la structure d’une langue, et son existence même, supposent un accord suffisant – qui ne sera jamais excessif (qui donc pourra toujours grandir) – entre un fait de parole et un fait de pensée. » (*Leçons de linguistique*, vol. 1, in *Dictionnaire terminologique de la systématique du langage*, s.v.). ‘Un principiu pe care toate limbile îl respectă în construirea lor este acela al congruenței – sau dacă vrem, mai simplu, al potrivirii – semnificantului cu semnificatul. Semnificantul este un fapt de vorbire, iar semnificatul un fapt de gândire, iar structura unei limbi, și chiar existența ei, presupun un acord suficient – care nu va fi niciodată excesiv (deci se va putea întotdeauna îmbunătăți) – între un fapt de limbă și un fapt de gândire.’ (trad. noastră).

[6] « La langue, en soi, n’exprime rien : elle représente, elle est représentation. L’expression appartient au seul discours, qui exprime à partir du représenté, et avec les moyens que le représenté offre. » (*Principes de linguistique théorique*, p. 163). ‘Limba în sine nu exprimă nimic : ea reprezintă, este reprezentare. Expresia aparține numai discursului, care exprimă de la ceea ce este reprezentat, cu mijloacele pe care le oferă reprezentarea.’ (trad. noastră).

[7] Timoc-Bardy R., *Nom et verbe dans la langue roumaine. Essais de psychosystématique dans la perspective romane*, Université de Paris III, 1999.

[8] Chevalier J.-C., Gustave Guillaume, *Tempo e Verbo*, p. 23.

[9] « Intentionnalité constructive », *Dictionnaire terminologique de la systématique du langage*, s.v.

[10] Vachon-L’Heureux P., « La notion de visée en psychomécanique du langage ».

[11] *Apud* Vachon-L’Heureux P., p. 348. Aceste informații despre traducerea germană datează dintr-o etapă anterioară publicării volumului în germană. Nu am putut consulta textul german.

[12] Douay C., Roulland D., *Les mots de Gustave Guillaume*, p. 162.

[13] Totuși, în *DEX*, s.v., se consideră că *interceptare* denumește nu numai acțiunea dar și rezultatul ei.

Bibliografie

Boone A. et Joly A., *Dictionnaire terminologique de la systématique du langage*. Deuxième édition revue, corrigée et augmentée par A. Joly, Paris, L’Harmattan, 2004.

Bottineau D., « Terminologie, terminographie et métalangue guillaumienne : problèmes actuels », in Neveu F. (dir.), *Syntaxe et sémantique*, Caen, Presses Universitaires de Caen, 2006, p. 93-156.

Chevalier J.-Cl., *Tempo e Verbo. Teoria degli aspetti, dei modi e dei tempi*. Edizione italiana a cura di Alberto Manco. Napoli, Quaderni di AIQN, Nuova Serie 13, 2006, 165 p. ([recenzie la Gustave Guillaume] in *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, tome CII, fascicule 2, Paris-Louvain, Peeters, 2007, p. 22-30).

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984.

Douay C., Roulland D., *Les mots de Gustave Guillaume. Vocabulaire technique de la psychomécanique du langage*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 1990.

Ducrot O., Schaeffer J.-M., *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Editions du Seuil, 1995 (nouvelle édition).

Guillaume G., *Foundations for a Science of Language*, [traduction and introduction by W. Hirtle and J. Hewson], Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins, 1984.

Guillaume G., *Principes de linguistique théorique de Gustave Guillaume*, recueil de textes inédits préparé en collaboration sous la direction de R. Valin, Québec, Presses de l'Université Laval, et Paris, Klincksieck, 1973.

Guillaume G., *Principi di linguistica teorica. Raccolta di testi inediti sotto la direzione di Roch Valin. Presentazione di Arturo Martone*. Traduzione di Roberto Silvi, Nota biobibliografica di Alberto Manco, Napoli, Liguori Editore, Quaderni del Dipartimento di Filosofia e Politica, Istituto Universitario Orientale, n° 21, 2000.

Guillaume G., *Tempo e verbo. Teoria degli aspetti, dei modi e dei tempi*, Edizione italiana a cura di Alberto Manco, Napoli, Università degli Studi « L'Orientale », 2006.

Guillaume G., *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*, Paris, Champion, 1929 [reeditat împreună cu *l'Architectonique du temps dans les langues classiques*, Paris, Champion, 1970].

Manco A., « Su alcuni usi terminologici di Gustave Guillaume : le prospettive interne al linguaggio in *Tempo e Verbo* », in *Studi Filosofici*, Bibliopolis, Edizioni di Filosofia e Scienze, Napoli, XXII, 1999, p. 277-290.

Neveu F., *Dictionnaire des sciences du langage*, Paris, Armand-Colin, 2004.

Timoc-Bardy R., *Nom et verbe dans la langue roumaine. Essais de psychosystématique dans la perspective romane*, Paris, Université de la Sorbonne Nouvelle, 1999 [thèse].

Vachon-L'Heureux, P., « La notion de visée en psychomécanique du langage. Essai de définition », in De Carvalho P. et Soutet O., *Psychomécanique du langage. Problèmes et perspectives. Actes du 7e Colloque International de Psychomécanique du langage*, Cordoue, 2-4 juin 1994. Paris, Honoré Champion, p. 341-352.